

Inkluzivna praksa u radu sa djecom sa posebnim potrebama Republici Sloveniji od početka do danas - iskustvo iz prakse

Nikolaja Munih

SAŽETAK: Odgoj i obrazovanje djece sa različitim poteškoćama u razvoju ima u Republici Sloveniji tradiciju staru više od 170 godina. Reforma školskog sistema, započeta nakon izlaska prve Bijele knjige o odgoju i obrazovanju 1995. godine, donijela je nove propise i zakone koji se odnose na finansiranje cjelokupnog obaveznog školovanja u osnovnoj školi, normative, kao i definiciju djece sa posebnim potrebama. Od procesa integracije djece sa posebnim potrebama postepeno smo prešli na inkluziju te populacije u većinskoj osnovnoj školi. Ta djeca imaju, ili specifične potrebe na pojedinim područjima učenja, ili neki fizički hendikep. U osnovnoj školi sa nižim obrazovnim standardom ostaju učenici sa blagom mentalnom retardacijom, odnosno poteškoćama i djeca sa višestrukim smetnjama u razvoju koja uključuju i mentalnu retardaciju. Nakon završenog programa mogu nastaviti školovanje u skraćenim programima srednjih škola i dobiti drugi stepen obrazovanja. Djeca sa umjerenim i teškim mentalnim poteškoćama uključuju se u Poseban program odgoja i vaspitanja, gdje mogu ostati sve do 26 godine hronološke starosti.

Između 2006. do 2011. u Sloveniji je bio realizovan projekat Inkluzivni tim s namjerom da nastavnici i defektolozi iz prakse pripreme stručni kadar po školama, da se i u praksi – u horizontali i vertikali procesa obrazovanja uvodi inkluzija. Nakon deset godina od početka projekta nismo još tamo gdje bismo željeli jer je stvaranje inkluzivne škole i društvenog okruženja proces koji još uvijek traje.

Ključne riječi: *reforma osnovnog obrazovanja, integracija, inkluzija, djeca sa posebnim potrebama, poremećaji u razvoju, mentalna retardacija*

An Inclusive Practice at Working with Children with Special Needs in Slovenia from the Beginning to Today – Experience from Practice

ABSTRACT: Education and training of children with special needs in Slovenia has more than a 170-year old tradition. The reform of the school system, following the publication of the first White paper on education and training, published in 1995 brought new rules and regulations, organising the financing of our educational system as a whole, together with the norms, and the definition of children with special needs. From the process of integration of children with special needs, we have gradually switched to the inclusive ways of educating those children in common schools. These are children with either specific learning problems, problems at specific areas of learning, or with functional difficulties.

Primary schools with lower educational standards include children with mild mental disturbances, as well as those having combined dysfunctions. Once completed special primary school, those children can continue their schooling at secondary schools with shortened programmes, whereas pupils with moderate and serious mental retardations are included in in special programmes of education, where they can stay until they are 26.

Between 2006 and 2011, there was a developmental project accomplished in Slovenia, aiming at experts- practitioners in order to enable expert school workers to put the inclusive training into work practice.

After 10 years' work, we still haven't come to the desired results. The formation of inclusive schools, as well as the formation of a broad social environment is namely a process which is still in action.

Keywords: *reform of the school system, integration, inclusion, children with special needs, developmental disorders, mental retardations*

UVOD

Odgoj i obrazovanje djece sa različitim poteškoćama u razvoju ima u Sloveniji tradiciju staru više od 170 godina. Reforma školskog sistema, koja je započela nakon izdavanja prve Bijele knjige o odgoju i obrazovanju 1995. godine značila je važnu prekretnicu.

Donosila je nove propise i zakone, koje su cjelovito uređivali finansiranje obaveznog obrazovanja djece, normative za formiranje odjeljenja u školama i isto tako i definiciju djece sa posebnim potrebama. Cjelokupan proces nakon toliko godina još nije završen – kao što mora dijete uz uzrast preboljeti neke od dječjih bolesti, tako i proces formiranja inkluzivnog obrazovanja, pa i

cjelokupne društvene zajednice i šire socijalne sredine u svakodnevnicu otkriva nedostatke i nedorečenosti započetog, a uopšte još uvijek nezavršenog procesa.

DEFINICIJA INKLUZIJE, NJEZINA SVRHA I CILJ

Inkluzija se kod nas definiše kao strategija koja obezbjeđuje prava i stvara što ugodnije uslove za razvoj, odgoj i obrazovanje djece sa posebnim potrebama uz njihove vršnjake bez posebnih potreba. Koncept je baziran na prihvatanju i razumijevanju različitosti, na sprečavanju društvene odvojenosti zbog poremećaja ili na bazi poremećaja, pa i na obezbjeđivanju ravnopravnog učešća svih osoba sa posebnim potrebama u ekonomskom, socijalnom, političkom i kulturnom kontekstu cjelokupne društvene zajednice.

Cilj inkluzije je, da učenik u školi savlada znanje koje mu omogućava dalje školovanje i napredak, kao i razvoj socijalnih kompetencija, koje su potrebne za aktivno i konstruktivno učestvovanje u društvenoj zajednici.

Na nivou Evropske unije formirana je Agencija za obrazovanje osoba sa posebnim potrebama i inkluziju. Djeluje nezavisno kao platforma za sudjelovanje na području obrazovanja osoba sa posebnim potrebama i inkluzivno obrazovanje u svih 28 država, koje su ujedinjene u EU. Cilj svih država je poboljšavanje i dalji razvoj politike obrazovanja i praktičkog rada sa osobama sa posebnim potrebama.

Pri tome je fokus na prioritetne zadatke i razvoj strategija o obrazovanju i osposobljavanju do 2020. godine u EU koje su bile dogovorene po ovlaštenju članica EU i koje su saglasne sa međunarodnim sporazumima, kao npr.: Konvencija Udruženih naroda o pravima invalida (2006) i Konvencija o dječjim pravima (1989).

Prava djece sa posebnim potrebama do jednake mogućnosti i to inkluzivno obrazovanje se u većini država EU obezbjeđuje u sistemu javnog obrazovanja. Nakon pristupa Republike Slovenije u EU su se i kod nas dodatno povećali napor za obezbjeđivanje jednakih mogućnosti i za posebnu podršku za uključivanje djece i adolescenata u obrazovne institucije i društvo. U skladu sa propisima EU potrebno je bilo pripremiti i prilagoditi nove pravne propise, koji su se odnosili također i na organizaciju obrazovanja sa obezbjeđivanjem potrebnih oblika pedagoškog rada.

REFORMA VASPITANJA I OBRAZOVNOG SISTEMA U SLOVENIJI

Značajne i sveobuhvatne promjene na nivou odgoja i obrazovanja u zadnjih 25 godina je u Republici Sloveniji donijela prva Bijela knjiga o odgoju i obrazovanju (1995 g.). Ona je definisala nove smjernice

za sve promjene na svim nivoima obrazovanja. Osim toga je omogućila i fleksibilnije oblike obrazovanja za djecu sa posebnim potrebama.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i sport izdalo je novi Zakon o osnovnoj školi (1996 g) i potpuno novi Zakon o finansiranju odgoja i obrazovanja na nivou vrtića i osnovnih škola. Zakon o osnovnoj školi iz te godine, odredio je ciljeve na kojim je zasnivala integracija djece s posebnim potrebama u redovne programe osnovne škole. Najprije se integracija tumačila kao uključivanje djece sa posebnim potrebama u redovni program na način, da se je učenik morao prilagođavati većini. Inkluzija, koja je nakon toga slijedila, je na osnovi iskustva iz prakse i direktiva iz Evrope donijela dvosmjernost procesa obrazovanja u kontekstu obostranog prilagođavanja učenika sa posebnim potrebama većini pa i obrnuto, i isto tako i mogućnost veće participacije učenika sa posebnim potrebama u školskom radu i životu. Naglašava se, da je svrha obrazovnog sistema u Sloveniji obezbjeđivanje jednakih uslova i mogućnosti za odgoj i obrazovanje djece svih uzrasta, to znači također i djece sa posebnim potrebama.

Nakon četiri godine od potvrde novog Zakona o osnovnoj školi od strane vlade, konačno smo dobili i kriterije za definiranje prirode i stepene poremećaja posebnih potreba pa i Zakon o usmjeravanju djece sa posebnim potrebama. On eksplicitno uređuje obrazovanje i usposobljavanje djece u doba obaveznog školovanja (od 6 do 14 godina). Za učenike koji se neprekidno školuju u bolnicama i specijalnim ustanovama taj zakon dopušta pohađanje škole čak i do 26 godina. To jednako važi za učenike sa umjerenim¹, težim i teškim poremećajima u duševnom razvoju, koji pohađaju posebni program odgoja i vaspitanja.

Odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama ima sljedeće zajedničke ciljeve:

- obezbjeđivanje najvećih mogućih koristi za dijete;
- cjelovitost i kompleksnost odgoja i obrazovanja;
- jednake mogućnosti za sve sa poštovanjem različitosti;
- sudjelovanje roditelja, usvojitelja u procesu usmjeravanja obrazovanja i pomoći
- individualizirani pristupi i metode obrazovanja;
- interdisciplinarnost u izvođenju pomoći;
- održavanje ravnoteže između fizičkog i duševnog razvoja učenika;
- što ranije usmjeravanje u djetetu prikladan program;
- brza i kontinuirana pomoć u svim programima odgoja i obrazovanja;

obrazuju u posebnom programu vaspitanja i obrazovanja a njihovo znanje i stečene spretnosti se vrednuju opisnom ocjenom. Učenici sa teškim poremećajima se vaspitaju većinom u različitim posebnim ustanovama.

¹ Kriterij opredjeljuju četiri kategorije, odnosno stepene poremećaja u mentalnom razvoju; to jesu: lakši, umjereni, teži i teški. Učenici sa lakšim poremećajima obrazuju se u osnovnim školama sa nižim obrazovnim standardom (to su po staroj terminologiji posebne osnovne škole). Njihovo znanje se ocjenjuje na razrednom stupnju opisno, a u višim razredima od 1 do 5. Učenici sa umjerenim i teškim poremećajima se

- vertikalna prelaznost i povezanost programa obrazovanja;
- proces odgoja i obrazovanja mora se izvoditi u blizini djetetovog kraja boravka;
- obezbjeđivanje adekvatnih uslova koji omogućavaju optimalan razvoj pojedinaca.

Cjelokupni proces inkluzije djeluje na dva važna područja: društveno i obrazovno.

Na **društvenom području** posvećuje se veća pažnja i nuđenje pomoći integraciji pojedinca sa posebnim potrebama na svim nivoima društvenog života.

Također se više pažnje posvećuje podsticanju pojedinca uključivanju u različite vrste i nivoe obrazovnih institucija u svrhu smanjivanja socijalne diskriminacije i podsticanje uključivanja u različite vrste i nivoe (razine) obrazovnih institucija s namjerom smanjivanja socijalne diskriminacije kao i podsticanju većih mogućnosti za obrazovanje u redovnim oblicima odgoja i obrazovanja.

Na **području školovanja** naglašava se specifičnosti različitih sistema školovanja, škola i odjeljenja te različite oblike i mogućnosti prilagođivanja programa, metoda rada i pristupa u školskom kurikulumu.

DEFINICIJA RAZLIČITIH GRUPA DJECE SA POSEBNIM POTREBAMA

Stručna terminologija se promjenila i nadogradila. Novi Zakon o usmjeravanju djece sa posebnim potrebama definira pojedinačne grupe s obzirom na njihove posebne potrebe. Naime:

- djeca sa mentalnim poteškoćama,
- slijepa i slabovidna djeca, odnosno djeca sa oštećenjem vida,
- gluha i nagluha djeca,
- djeca sa poremećajima govora,
- djeca sa fizičkim invaliditetom,
- dugotrajno bolesna djeca,
- djeca sa deficitom u određenim područjima učenja,
- autistična djeca,
- djeca sa poremećajima u ponašanju i emocijama koja treba prilagođeno izvođenje programa odgoja i vaspitanja uz dodatnu stručnu pomoć ili prilagođene programe odgoja i obrazovanja ili posebni program odgoja i obrazovanja (Zakon o finansiranju odgoja i obrazovanja Republike Slovenije, 2011).

Između svih navedenih grupa, neke su nove. Te jesu: djeca sa deficitom u određenim područjima učenja (ADHD, diskalkulija, disgrafija, disleksija, specifične poteškoće u učenju...), djeca sa autizmom i dugoročno bolesna djeca.

Kategorizacija djeteta u jednu od grupa je izuzetno važna. Na osnovu toga se mu obezbjeđuju njegova prava ne samo na području školovanja, nego i zdravstva, socijalne skrbi, zapošljavanja kao i sve ostale povlastice, koje proističu iz pozitivne diskriminacije i načela izjednačavanja mogućnosti za sve.

U Sloveniji trenutno još nemamo izrađen cjelokupan i efikasan sistem detekcije i predtretmane u ranom djetinjstvu u periodu od rođenja do šeste godine, to jest

do polaska u školu. Sistem se još izgrađuje, ali po mišljenju nas stručnjaka iz prakse, presporo.

USMJERAVANJE DJECE SA POTEŠKOĆAMA U ADEKVATNE PROGRAME OBRAZOVANJA

Uz formiranje novih propisa, promjenila se procedura usmjeravanja djece školskog uzrasta u njima adekvatne programe. Tu nije više naglasak na hendikepu nego na programu škole u kojem bi dijete moglo biti uspješno. Zahtjev za pokretanje postupka usmjeravanja mlade školske djece podnesu roditelji, a za starije učenike može i škola, ali uvijek uz saglasnost roditelja.

Događa se da roditelji ne prihvate usmjeravanje na štetu svog djeteta. U takvim slučajevima se u postupak uključi Centar za socijalni rad. Postupak redovno uključuje pregled djeteta od strane pedijatra, psihologa, defektologa i ovlaštenog radnika Zavoda za školstvo Republike Slovenije. Ako je potrebno, zbog višestrukih poremećaja, dijete pregledaju i drugi stručnjaci, npr.: ortoped, logoped, tiflopedagogi... Komisija koja vodi cijeli proces izdaje odluku o usmjerenosti djeteta u konkretan program obrazovanja, u konkretnu školu, koja mora uključiti dijete. Ako se roditelji sa tim ne slažu, mogu se žaliti direktno Ministarstvu za školstvo, znanost i sport Republike Slovenije. Cjelokupni postupak traje od 6 do 12 mjeseci, što je apsolutno predug period za dijete koje treba pomoć. Stručnjaci iz prakse za sada više ili manje uzalud upozoravamo na taj nedostatak sistemskog značaja.

VRSTE PROGRAMA OBRAZOVANJA DJECE SA POSEBNIM POTREBAMA U REPUBLICI SLOVENIJI

Definicija različitih programa sa prilagođenim izvođenjem i dodatna stručna pomoć u redovnim školama i vrtićima znači da djeca i učenici imaju pravo na vaspitanje, edukaciju i učenje pod prilagođenim uvjetima i okolnostima. Također znači, da se mogu uspješno školovati u redovnim programima (uz dodatnu stručnu pomoć) što im omogućava da mogu nastaviti školovanje na sekundarnom i tercijarnom nivou.

Nova definicija posebnih potreba i postupaka usmjeravanja u Sloveniji je formirala sedam različitih programa po kojim se mogu ta djeca obrazovati. To su sljedeći:

- program za djecu predškolskog uzrasta sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći,
- prilagođeni program za predškolsku djecu, takozvana razvojna odjeljenja u vrtićima,
- odgojno-obrazovni program sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći,
- prilagođeni programi odgoja i obrazovanja istog standarda koji se izvodi u redovnim osnovnim školama,
- prilagođeni program odgoja i obrazovanja u osnovnim školama sa nižim standardom znanja (to su škole sa prilagođenim programom odnosno posebne osnovne škole),
- posebni program odgoja i vaspitanja za učenike sa umjerenim, težim i najtežim poremećajima u mentalnom razvoju,
- odgojni program za djecu sa poremećajima na emocionalnom području i ponašanju.

Zakon o usmjeravanju djece sa posebnim potrebama dopušta i omogućava uključivanje učenika u pojedine predmete redovnog programa za koje dijete iskazuje više sposobnosti kao i mogućnost izvođenja prilagođenih programa u redovnim osnovnim školama. Teoretski, to zvuči vrlo lijepo, ali u praksi se, nažalost, susrećemo sa mnogim poteškoćama; kao npr.: nemamo izrađenih potvrda za takve primjere, organizacija nastave u tom obliku vrlo je komplikovana pogotovo ako su redovni i posebni programi osnovne škole na različitim lokacijama.

Formirana je i nova stručna terminologija u školskim programima rada, koji su u prošlosti određivali obrazovne ciljeve.

Novi propisi propisuju također minimalne i osnovne standarde znanja.

Minimalni standardi su po pravilu dostignuća svih učenika na određenom nivou razvoja i koji proizlaze iz ciljeva provjeravanja i vrednovanja znanja. **Osnovni standardi** znanja proizilaze iz dostignuća učenika određenog razvojnog nivoa i ciljeva nastave. Svaki učenik mora postići minimalne standarde znanja, da uopšte smije napredovati u viši razred. Učenici koji prevaziđu osnovne standarde znanja i postižu više standarde na jednome ili više područja, smatraju se darovitim djecom u jednom ili u više područja.

MOBILNA SPECIJALNA PEDAGOŠKA SLUŽBA

U sprovođenju Zakona o osposobljavanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama se je u praksi pokazao nedostatak u osposobljenosti i znanja učitelja za rad sa djecom sa posebnim potrebama kao i specijalno obrazovanih stručnjaka. Zbog toga bila je formirana **obilna specijalna pedagoška služba za izvođenje dodatne stručne pomoći** u školama sa redovnim programima. Defektolozi ili drugi stručnjaci, npr. tiflopedagozi, logopedi..., odlaze po školama i nude stručnu pomoć učenicima sa posebnim potrebama, na osnovu odluke sa strane Zavoda za školstvo Republike Slovenije. Svrha tog oblika stručnog rada je u kompenzaciji razvojnih nedostataka i prevazilaženju posebnih potreba pa i poteškoća kod učenja. Učenik je imao pravo na pet školskih časova stručne pomoći sedmično u grupi, u odjeljenju ili individualno van odjeljenja.

Na početku novog načina obrazovanja djece sa posebnim potrebama su se u praksi događale i nepravilnosti, npr.: učenici sa lakšim poremećajima u mentalnom razvoju ostajali su u redovnim školskim programima jer su učitelji očekivali od mobilnog defektologa, da učenika obučava po redovnom nastavnim planu i programu a to nije bila svrha dodatne stručne pomoći. Isto tako se kao anomalija pojavila među učiteljima ubjeđenje, da učenici sa odlukom uvijek napreduju u viši razred, a istodobno i dilema, kako vrednovati njihovo znanje. Iz vlastitih iskustava u izvođenju mobilnog stručnog rada mogu tvrditi, da su bile svima nama upute sa strane nadređenih u početku premalo jasne. Praksa je često otkrivala poteškoće koje teorija nije mogla predvidjeti.

U posljednjih nekoliko godina je Ministarstvo za obrazovanje, znanost i sport Republike Slovenije smanjilo broj časova dodatne stručne pomoći u svrhu kompenzacije razvojnih nedostataka koje izvode defektolozi na **samo tri** školska časa sedmično. Od toga

jedan čas je namjenjen savjetovanju roditeljima ili učiteljima, koji izvode učiteljsku pomoć. Dodatnu učiteljsku pomoć u školskim predmetima iz nastavnog plana po novom izvode učitelji koji i inače podučavaju učenike u redovnim časovima nastave.

Po ličnom iskustvu to je korak unazad, pogotovo kada su u pitanju učenici u razdoblju od prvog pa do šestog razreda osnovne škole.

INDIVIDUALIZIRANI PROGRAM

Za učenike sa odlukom o usmjeravanju u prilagođeni program odgoja i obrazovanja sa jedankovrijednim standardom znanja (tj. redovna osnovna škola) mora tim stručnjaka sastaviti individualizirani program u roku od 30 dana nakon primanja odluke sa strane Zavoda za školstvo Republike Slovenije. Stručni tim u kojem su razrednik učenika, defektolog, školski pedagog, psiholog, predmetni učitelj u kojem ima učenik poteškoće po zakonu formira direktor/ica škole. Ako je potrebno, član stručne grupe može biti i neki drugi stručnjak, npr.: fizioterapeut, pedopsihijatar, socijalni radnik... U timu sudjeluju i roditelji učenika, kao i sam učenik.

Individualizirani program je pravno i stručno obavezan dokument koji sadrži:

- detaljni opis problematike učenika,
- njegovu dijagnozu,
- svi prethodno obavljene posebne didaktički pristupi, korekcije te prilagođenja pa i plan rada za tekuću školsku godinu.

Individualizirani program je fleksibilan dokument koji se dopunjava tokom školske godine što zavisi od uspjeha i napretka učenika. Roditelji moraju biti obavješteni o svim promjenama koje se unose u dokument i imaju i mogućnost, da daju primjedbe na sadržaj programa ili dodaju sopstvene prijedloge za rad. Školski tim i roditelji se moraju sastati najmanje tri puta godišnje na evaluacijskim sastancima gdje se provjerava napredak učenika po individualizovanom programu a u međuvremenu su roditelji u kontaktu sa razrednikom svog djeteta.

Skladno s propisima, učenik mora u svakom primjeru dostizati barem minimalne standarde znanja kod svih predmeta, kako bi uopće mogao napredovati u viši razred. Ukoliko minimalne standarde znanja kod svih predmeta ne dostiže mora, ili ponavljati razred, ili se ga, po određenim postupcima, preusmjeri u osnovnu školu sa nižim obrazovnim standardom, tj. u posebnu osnovnu školu.

Kada sam radila na terenu, učitelji su mi često pričali, da osjećaju manjak stručnih znanja za rad i obučavanje djece sa posebnim potrebama i da ih ti učenici u odjeljenju dodatno opterećuju. Po našim (slovenskim) propisima u jednom razredu smije biti najviše troje učenika sa posebnim potrebama sa odlukom komisije i dvadeset i pet ostalih, ukupno dvadeset i osam. Normalno, da je i među ostalim učenicima cijela paleta različitosti.

PROJEKT INKLUZIVNI TIMOVI

Projekt inkluzivni timovi se izvodio pod okriljem Univerziteta iz Ljubljane - Pedagoškog fakulteta u Ljubljani, Odjeljenja za defetologiju i Ureda za razvoj školstva Republike Slovenije. Trajao je tri godine. U

njemu smo većinom sudjelovali stručnjaci iz prakse koji smo i inače radili sa učenicima osnovnih i srednjih škola sa posebnim potrebama u redovnim programima. Vođa projekta bila je dr. Marija Kavkler sa stručnjacima s fakulteta, a naša međunarodna konsultantica bila je dr. Ann-Marie Morisson iz ZDA. Uz saradivanje smo gradili teoriju i praksu inkluzivnog obrazovanja naše djece u uzrastu od vrtića do srednje škole. Na terenu smo u grupama ili individualno izvodili savjetovanja za konkretne primjere, predavanja za učitelje i roditelje po školama koje su bile uključene u projekat, a školskim timovima smo nudili neposrednu pomoć kod vođenja dokumentacije (pisanje individualiziranih programa, evaluacije idr.) Na zahtjev roditelja ili stručnog tima škole, bile smo prisutne na evaluacijskim sastancima. Stečena iskustva sa terena smo praktično prenosili na Fakultet i zajednički tražili rješenja i najbolje načine za uvođenje inkluzivnog obrazovanja po školama. Iskustva iz rada po osnovnim i srednjim školama ukazala su jako slabo stanje u srednjim školama. Profesori u srednjim školama nisu imali skoro nikakvih informacija ili stručnog znanja o radu s đacima sa posebnim potrebama. Promjena propisa zatekla ih je nepripremljene i zbunjene. Trebali su cjelokupnu podršku i pomoć u tom smislu.

Jedna od pozitivnih posljedica bila je postignuta, da je po svim školama u državi bila prisutna veća spremnost za drugačiji način rada i veća otvorenost prema učenicima sa posebnim potrebama. Ustanovljeno je bilo, da inkluzivni tim "... sa sprovođenjem kreativnog pristupa za rješavanje problema i u pravcu stvaranja uslova za rješavanje izazova inkluzivnih škola, predstavljaju efikasan oblik pomoći školskim timovima kod inkluzije učenika i đaka s posebnim potrebama" (Kavkler, 2010, 123).

OŠ FRANCETA BEVKA TOLMIN

U prošlosti sam pored nastavničkog rada i rada defektologa na terenu neko vrijeme i vodila Zavod koji je uključivao sve starosne kategorije osoba sa poremećajem u mentalnom razvoju i u kombinaciji sa ostalim poremećajima. Pored vaspitanja i obrazovnog školskog programa za djecu izvodili smo i rehabilitaciju i druge socijalne usluge kao što su zapošljavanje pod posebnim uvjetima za nezbrinute odrasle korisnike. Prva posljedica reforme školskog sistema značila je zatvaranje tih zavoda a nakon toga formiranje novog Zavoda na istoj lokaciji samo za odrasle korisnike sa poremećajem u mentalnom razvoju. Školski dio programa bio je pravno i fizički priključen gradskoj osnovnoj školi u Tolminu kao njen segment.

Osnovna škola "Franceta Bevka" Tolmin inače je jedna od dvadeset i jedne osnovne škole u Sloveniji koje uključuju u svoj redovni program obrazovanja i osnovnu školu sa nižim obrazovnim standardom i stvarno izvodi četiri različita programa vaspitanja i obrazovanja. To su:

- program osnovne škole s jednakovrijednim obrazovnim standardom;
- program osnovne škole s jednakovrijednim obrazovnim standardom sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći;
- program osnovne škole sa nižim obrazovnim standardom za učenike sa lakšim poremećajima u mentalnom razvoju;

- posebni program vaspitanja i odgoja za učenike sa umjerenim, težim i teškim poremećajem u mentalnom razvoju.

Svi ti programi se međusobno povezuju i dopunjavaju u različitim zajedničkim aktivnostima cijele škole kao i na nivou šire društvene zajednice.

Prethodno je već bilo navedeno da propisi dopuštaju prelazak učenika između programa. Na razini jednakovrijednog standarda (tj. redovne osnovne škole) imamo tako u jednom odjeljenju učenike bez ikakvih poremećaja i učenike sa posebnim potrebama koji imaju odluku komisije za usmjeravanje a uz dodatnu pomoć defektologa i drugih stručnjaka još mogu uspješno postizati propisima određene minimalne standarde znanja. Učenici iz nižeg prilagođenog standarda prelaze u viši standard u odgojnim predmetima, kao npr.: muzika, sport, umjetnost, domaćinstvo... i kod interesnih područja, npr.: nogomet, ples, planinarstvo, fotografija, pjevanje u horu...

Prelazanje u obrnutom smjeru nije moguće i za to postoji više razloga. Neki od tih su: velika razlika između nivoa zahtjevnosti u programima redovne i prilagođene osnovne škole; različiti su i kurikulumi, a na razini države još uvijek nemamo uputstva i odgovarajući dokument za vrednovanje i ocjenjivanje postignuća takvih učenika. Isto tako bilo bi na nivou cijele države jako teško sprovesti u praksi prelazanje između programa jer sve škole nisu – redovne i prilagođene, na jednoj lokaciji u istoj zgradi.

U osnovnim školama sa nižim obrazovnim standardom prelazanje učenika iz posebnog programa u niži standard osnovne škole u okviru pojedinačnih časova nastave je češće. Ovo prelazanje je olakšano činjenicom, da se napredak učenika iz posebnog programa opisno ocjenjuje i vrednuje.

Osnovna škola u Tolminu ima u svojoj strukturi pod "istim krovom" već navedene segmente osnovnoškolskog vaspitanja i obrazovanja. Učenici svih programa se svakodnevno susreću na školskim hodnicima, u garderobama, biblioteci, trpezariji... Sudjeluju u realizaciji zajedničkih cjelodnevnih aktivnosti iz sporta, kulture, tehnike, izvođenje školskih svečanosti... što veoma olakšava i podupire inkluziju, i u tom kontekstu većih problema nema.

Imam trideset i dvije godine radnog iskustva. U prošlosti sam radila u osnovnoj školi sa jednakovrijednim standardom, u osnovnoj školi sa nižim standardom, kao mobilni defektolg i na radnom mjestu direktorice osnovne škole, a sada radim u posebnom programu vaspitanja i odgoja djece i adolescenata sa umjerenim poremećajima u mentalnom razvoju. Za sebe tvrdim, da dobro poznajem slovenski školski sistem teoretski, kao direktorica i kao učitelj praktičar. Pored toga, često gostujem kao vanjski stručnjak po različitim školama u Sloveniji, prenosim znanja na učitelje i izvodim savjetovanja za roditelje.

Na osnovu prethodnog i sadašnjeg radnog iskustva zaključujem, da ima većina osnovnih škola u Sloveniji neke svoje specifičnosti i posebnosti koje proizilaze iz potreba ili interesa lokalne socijalne sredine. Istodobno škole u kontekstu vaspitanja i obrazovanja djece sa posebnim potrebama te njihove inkluzije uprkos propisima koje moraju poštovati traže vlastite strategije i puteve koje omogućavaju i podupiru proces inkluzije u potpunosti. Ali uprkos svemu ...

... prva činjenica je, inkluzija je dugotrajan proces koji ne nastaje za par noći. A druga i treća važna činjenica jesu, da papir trpi sve, praksa pa pokazuje, da je za svaki proces potrebno (ne)određeno dugo vrijeme kao i da su najveće prepreke s tim u vezi u ljudskim glavama.

ZAKLJUČAK

Implementacija inkluzije je svuda dugotrajan i zahtjevan proces koji se uvijek susreće sa mnogim preprekama na svim razinama školskog sistema bez obzira na državu. Zahtijeva stalno prilagođavanje, reagovanje i efikasno mijenjanje već postojeće prakse. Osim platforme koju čine papiri i propisi nadređenog ministarstva, bazu i temelje grade i učvršćuju učitelji i drugi stručni radnici u školskoj praksi. Izuzetno je važno, da ti imaju pozitivan stav prema inkluziji, da su fleksibilni u radu i da posjeduju pedagošku širinu sa sposobnošću za sudjelovanje u timu.

Učitelji za svoj rad i posao trebaju dobro organizovanu školu koja stvarno i efikasno podupire i cijeni njihov stručni rad. Kao eksperti iz prakse morali bi imati mogućnost direktnog utjecanja na promjenu postojeće prakse i njezino poboljšavanje. Iskustva iz prakse su često ispred teoretskih saznanja i zaključaka. Pri tome bi se ministarstva trebala brže odazivati i konstruktivno reagovati, pa koliko je moguće i učiti iz iskustava drugih država, ne ponavljati njihove greške i poznavati sposobnosti specifičnosti vlastitih okruženja.

Definitivno je, da je inkluzivno vaspitanje i odgoj djece sa posebnim potrebama jako osjetljivo područje svake društvene zajednice i da se uvijek može naći mnogo argumenata za ili protiv. Dejstvo je, da proces može biti uspješan samo ako je dobro isplaniran i realizovan uz sve moguće materijalne i stručne resurse.

LITERATURA

- European Commission. (n.d.) *Obrazovanje in usposobljavanje do l 2020*. Preuzeto sa http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_sl
- Kavkler, M. i Adlešič, I. (Ur.) (2010). *Razvoj inkluzivne prakse s pomoćjo inkluzivnih timov: zbornik prispevkov*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Krek, J. i Metljak, M. (ur.). (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Preuzeto sa http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Repub-like Slovenije. (n.d.). *Obrazovanje djece sa posebnim*

- potrebama. Preuzeto sa http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_predsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/#c18006
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Repub-like Slovenije. (n.d.). *Veljavni predpisi s področja izobraževanja*. Preuzeto sa http://www.mizs.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/veljavni_predpisi_s_podrocja_i_zobrazevanja/
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Repub-like Slovenije. (n.d.). *Osnovne šole z oddelki šole s prilagojenim programom*. Preuzeto sa http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_ptrebe/pdf/OSPP_pri_osnovni_soli.pdf
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije. (n.d.). *Evropska agencija za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje*. Preuzeto sa http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_predsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/evropska_agencija_za_izobrazevanje_oseb_s_posbnimi_potrebami_in_inkluzivno_izobrazevanje
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije. (n.d.). *Konvencija o pravicah invalidov*. Preuzeto sa http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi_vzv/konvencija_o_pravicah_invalidov/
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije. (2016). *Zgradba sistema izobraževanja 2015/16*. Organigram. Preuzeto sa http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/ENIC-NARIC_center/slike/
- Osnovna šola Franceta Bevka Tolmin. (n.d.). *Osnovna škola i osnovna škola sa nižjim izobrazbenim standardom*. Preuzeto sa http://www.os-tolmin.si/?page=predstavitev_ciu
- Uradni list RS. (2006). *Zakon o osnovni šoli* (Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF, 63/13 in 46/16 – ZOFVI-K). Preuzeto sa <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448>
- Varuha človekovih pravic RS. (n.d.). *Mednarodni pravni akti s področja človekovih pravic* <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/>
- Vovk-Ornik, N. (ur.). (2015). *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Preuzeto sa <http://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebni-potrebami.pdf>

INFORMACIJE O AUTORU

Nikolaja Munih

Osnovna šola Franceta Bevka Tolmin, Dijaška 12b, 5220 Tolmin, Slovenija
e-mail: nika.munih@gmail.com